

Die Nibelungenlied

SAKSAN KANSALLISEEPOS

Suomentanut
OSMO PEKONEN

WSOY

Die Libelungeinlaulu

SAKSAN KANSALLISEEPOS

Suomennos ja esipuhe

OSMO PEKONEN

WERNER SÖDERSTRÖM OSAKEYHTIÖ

Saksankielinen alkuteos
Das Nibelungenlied

Varhaisempi suomennos *Nibelungeinlaulu*, suom. Toivo Lyy, Gummerus 1934

SUOMENNOS JA ESIPUHE © OSMO PEKONEN JA WSOY 2023

ISBN 978-951-0-49262-8

PAINETTU EU:SSA

Sisällys

Alkusanat	8
Esipuhe	11
Nibelungeinlaulu	29
ENSIMMÄINEN SEIKKAILU	31
<i>Wormsin hovi</i>	
TOINEN SEIKKAILU	34
<i>Alankomaiden hovi</i>	
KOLMAS SEIKKAILU	38
<i>Miten Siegfried saapui Wormsiin</i>	
NELJÄS SEIKKAILU	52
<i>Miten Siegfried soti sakseja ja daaneja vastaan</i>	
VIIDES SEIKKAILU	71
<i>Miten Siegfried näki Kriemhilden ensimmäisen kerran</i>	
KUUDES SEIKKAILU	80
<i>Miten Gunther lähti Islantiin Brünhildeä kosimaan</i>	
SEITSEMÄS SEIKKAILU	90
<i>Miten Gunther voitti Brünhilden</i>	
KAHDEKSAS SEIKKAILU	111
<i>Miten Siegfried matkasi nibelungein maahan</i>	
YHDEKSÄS SEIKKAILU	119
<i>Miten Siegfried lähetettiin Wormsiin</i>	
KYMMENES SEIKKAILU	119
<i>Miten Brünhilde otettiin Wormissa vastaan</i>	
YHDESTOISTA SEIKKAILU	136
<i>Miten Siegfried puolisoineen palasi kotimaahansa</i>	
KAHDESTOISTA SEIKKAILU	142
<i>Miten Gunther kutsui Siegfriedin juhlaan</i>	

- KOLMASTOISTA SEIKKAILU 150
Miten vieraat saapuivat juhlaan
- NELJÄSTOISTA SEIKKAILU 156
Miten kuningattaret riitelivät keskenään
- VIIDESTOISTA SEIKKAILU 166
Miten Siegfried kavallettiin
- KUUDESTOISTA SEIKKAILU 173
Miten Siegfried surmattiin
- SEITSEMÄSTOISTA SEIKKAILU 186
Miten Kriemhilde suri miestään ja miten tämä haudattiin
- KAHDEKSASTOISTA SEIKKAILU 197
Miten Siegemund palasi kotimaahansa
- YHDEKSÄSTOISTA SEIKKAILU 202
Miten nibelungein aarre tuotiin Wormsiin
- KAHDESKYMMENES SEIKKAILU 209
Miten Attila lähetti airuita kosimaan Kriemhildeä
- YHDESKOLMATTA SEIKKAILU 231
Miten Kriemhilde matkasi hunnien maahan
- KAHDESKOLMATTA SEIKKAILU 239
Miten Attila vietti häitä Kriemhilden kanssa
- KOLMASKOLMATTA SEIKKAILU 147
Miten Kriemhilde tahtoi kostaa kärsimyksensä
- NELJÄSKOLMATTA SEIKKAILU 253
Miten Werbel ja Schwemmel suorittivat airuentehtävänsä
- VIIDESKOLMATTA SEIKKAILU 266
Miten burgundit matkasivat hunnien luo
- KUUESKOLMATTA SEIKKAILU 278
Miten Dankwart surmasi Gelfratin
- SEITSEMÄSKOLMATTA SEIKKAILU 288
Miten burgundit saapuivat Bechelaariin

- KAHDEKSASKOLMATTI SEIKKAILU 299
Miten burgundit saapuivat Attilan linnaan
- YHDEKSÄSKOLMATTI SEIKKAILU 305
Miten Hagen ei noussut istuimelta Kriemhilden edessä
- KOLMASKYMMENES SEIKKAILU 314
Miten Hagen ja Volker pitivät vartiota
- YHDESNELJÄTTÄ SEIKKAILU 319
Kirkossakäynti ja turnajaiset
- KAHDESNELJÄTTÄ SEIKKAILU 330
Miten Blödel surmattiin
- KOLMASNELJÄTTÄ SEIKKAILU 335
Miten burgundit taistelivat hunneja vastaan
- NELJÄSNELJÄTTÄ SEIKKAILU 344
Miten kuolleet heitettiin ulos
- VIIDESNELJÄTTÄ SEIKKAILU 347
Miten Iring sai surmansa
- KUODESNELJÄTTÄ SEIKKAILU 355
Miten Kriemhilde käski polttaa linnan
- SEITSEMÄSNELJÄTTÄ SEIKKAILU 363
Miten rajakreivi Rüdiger surmattiin
- KAHDEKSASNELJÄTTÄ SEIKKAILU 378
Miten Dietrich Berniläisen soturit saivat surmansa
- YHDEKSÄSNELJÄTTÄ SEIKKAILU 391
Miten Gunther, Hagen ja Kriemhilde saivat surmansa

Alkusanat

KUN OSMO PEKONEN saapui WSOY:lle maanantaina 3.10.2022, tapaa-misen aiheena oli hänen suomentamansa *Nibelungeinlaulun* käsikirjoitus, johon olin tehnyt kustannustoimittajan kommenttini. Parissa tunnissa ennätimme käydä korjausehdotukset lähes kokonaan läpi, ja ilokseni hän suhtautui niihin avoimesti ja myötämielisesti.

Korjaukseni keskittyivät muuten runoelman alkupuoliskoon, mutta aivan viimeiset säkeet kyseenalaistin, koska ne kuuluivat:

Itekemään ihmisosaa sankarit jäivät nämä,
taistosta nibelungein tarina vanha kertoi tämä.

Pidin pienen palopuheen aiheesta »pronominien tehottomuus loppu-
asemassa», ja professori Pekonen ymmärsi. Jo samana iltana sain
häneltä viestin, jossa oli uusi, perin alkusointuinen ehdotus eepoksen
loppusäkeiksi:

On kalman kartanoille kuninkaas käyneet kammoin,
taistosta nibelungein näin kertoi vanha satu ammoin.

Siihen vastasin, että tämä versio oli kyllä väkevämpi kuin ensimmäi-
nen, mutta oliko laittaa lopettaa sanomalla, että tarinan pelottomat
kuninkaas, »uroot urheet», olisivat kammonneet kuolemaa? Kolme päi-
vää myöhemmin tuli jälleen uusi viesti. Osmo oli käynyt koko pitkän
käsikirjoituksen läpi, reagoinut ehdotuksiini ja tehnyt omat korjauk-

sensa valmiiksi. Viesti oli hyväntuulinen, hän sanoi että tulisi mielellään uudestaan käymään 31.10. ehdittyään palata Ranskan-matkaltaan pyöräilemästä. Loppusäkeet olivat nyt asettuneet seuraavasti:

Mun lauluni näin päättyy kuin umpeutuva latu,
taistosta nibelungein näin ikivanha kertoi satu.

Tähän viestiin en ehtinyt vastata. Aamulla 13.10. sain viestin, että Osmo Pekonen on kuollut.

On järkyttävää ja surullista menettää yhteistyökumppani kesken työn. Suomennos esipuheineen oli kuitenkin pitkälti valmis jo kustantamoon tullessaan, ja oli merkittävää, että hän ennätti vielä tehdä korjauskierroksen itse. Uskon, että nyt julkaistava käännös on sellainen kuin hän olisi halunnutkin. Pieniä muutoksia on tekstiin tehty vielä vedosvaiheessa.

Tavatessa keskustelimme monista teoksen piirteistä. Osmo hymyili *Nibelungeinlaulussa* kuvatulle taisteluntahtooselle uholle, kertoi keskiaikaharrastuksestaan ja siitä, miltä tuntuu kulkea rengaspanssari yllä. Hän kuvasi myös runoelman yhtymäkohtia muuhun sankarirunouteen, esimerkiksi muinaisenglantilaiseen *Waldereen*. Otin puheeksi, että suomennos on mitallisesti säännöllisempi kuin Toivo Lyyän vuoden 1934 käännös ja itse asiassa myöskin säännöllisempi kuin alkuteksti. »Matemaatikon käännös», vastasi Osmo ja levitteli käsiään. Se, mitä alkuperäisessä rosoisuudessa menetetään, varmaankin voitetaan hänen esipuheessaan kuvaamallaan hyökyaaltoefektillä, kun lukija antautuu runomitan vietäväksi. Käännös on elävä näyte vanhasta mitallisen runouden kirjoitustaidosta, johon vielä muutama sukupolvi sitten ihmisillä oli luonnollinen tuntuma.

Vuonna 2008 Osmo osallistui Mitta mitasta -nimiseen Suomen Kulttuurirahaston rahoittamaan kääntäjäkurssiin, jonka Juhani Lindholmin kanssa järjestimme ja jossa opiskeltiin mitallisen runouden suomentamista. Osmon vapaavalintainen osuus oli Friedrich Hölderlinin runoutta, ja jo silloin oli nähtävissä, että metriikka häneltä sujuu. Varsinaista yhteistyötä emme silti olleet tehneet ennen kuin nyt *Nibelungeinlaulun* yhteydessä.

Ensitapaamiseni Osmo Pekosen kanssa oli kuitenkin jo 1990-luvun lopulla, kun hän saapui wsoy:lle esittelemään *Beowulf*-suomennostaan, joka sitten vuonna 1999 julkaistiinkin. Hän sattui paikalle tilanteessa, jolloin kustantamossa juhlittiin jotakin, ja niinpä minutkin vieraineni kutsuttiin mukaan kilistelemään kuohuviinilaseja. Kun sitten palasimme työpöydän ääreen, onnistuin kaatamaan täyden lasini pitkän pöytää ja lattiaa. Säntäsin huoneesta hakemaan paperia ja palattuani heittäydyin kuivaamaan lattiaa, jolloin hienoon pukuun pukeutunut Osmo heittäytyi perässä ja osallistui luuttuamiseen. Spontaani reaktio kertoo paljon hänen luonteestaan.

»Onpa mukavaa olla taas wsoy:llä», Osmo Pekonen sanoi viime sanoikseen, kun *Nibelungeinlaulu*-tapaamisen päätteeksi hyvästelimme. Ilo ja innostus tulevasta kirjasta oli molemminpuolinen. Keski-ajan asiantuntija ja monilahjakkuus jätti jälkeensä suuren työnsä lisäksi myös tuulahduksen ritarihenkeä.

Alice Martin

Esipuhe

SAKSAN KANSALLISEEPOS *Nibelungeinlaulu* on keskiyläsak-salaisen kielikauden (1050–1350) suuri runo, jonka vanhimmat säilyneet käsikirjoitukset ovat 1200-luvulta, mutta joka perustuu paljon vanhempiin muinaisgermaanisiin taruihin. Eepoksen historiallisena ytimenä on »nibelungien» eli burgundien valtakunnan tuho vuonna 437 taistelussa roomalaisia ja hunneja vastaan. Burgundien viimeisenä kuninkaana oli tuolloin Gundahar, josta on saanut nimensä *Nibelungeinlaulun* Gunther, kun taas aikakauden hunnikuninkaista kuuluisin oli vuosina 434–453 hallinnut Attila. Nämä kaksi eivät kuitenkaan kohdanneet siinä taistelussa, jossa Gundahar kaatui. Monilla muillakin *Nibelungeinlaulun* sankareilla voi olla hämärä esikuvansa kaukaisen muinaisuuden hahmoissa, mutta teoksessa on yhdistelty vapaasti eri aikakausien todellisia ja tarumaisia henkilöitä, emmekä juuri voi pitää *Nibelungeinlaulua* kansainvaellusajan historiallisten tapahtumien lähteenä. *Nibelungeinlaulua* lukiessamme voimme mietiskellä ajan monikerroksisuutta: sydänkeskijällä elänyt tuntematon 1200-luvun kertoja (eli »laulaja») on nyt meistä suunnilleen yhtä kaukana – noin kahdeksan vuosisadan päässä – kuin hänen kertomansa tarinan kuviteltu ajankohta oli kirjoitushetkellä hänestä.

Emme tiedä laulajasta juuri mitään. Hänen mielenmaisemaansa ovat Reinin ja Tonavan latvavesien vanhat rikkaat kulttuuriseudut, ja Worms on hänelle erityisen tärkeä kaupunki. Hänen käsityksensä Wormsin seudun maantieteestä on kuitenkin hieman epämääräinen, mutta Baijerista ja Itävallasta se on tarkempi. Kenties hän esitti lauluaan ainakin Passaun

ruhtinaspiispan hovissa, sillä hän mainitsee nimeltä Passaun piispan Pilgrim, ja senniminen Pyhällä maalla käynyt piispa Passaussa tosiaan oli vuosina 971–991. Emme tiedä sitäkään, lauloiko tekijä todella vai kirjoittiko ainoastaan. Olisi väärin nimittää tuntematonta tekijää minnelaulajaksi kuten hänen kuuluisia aikalaisiaan Wolfram von Eschenbachia (kuollut noin 1220) tai Walther von der Vogelweidea (kuollut noin 1230), sillä hän ei laula rakkaudesta vaan etupäässä sodasta, mutta hänen runoonsa sisältyy kuitenkin yksi tyypillinen minnelaulun aihe, nimittäin Kriemhilden uni tulevasta haukanhahmoisesta rakastajasta. *Nibelungeinlaulu* on teemoiltaan arkaaisempi ja »pohjoisempi» kuin Välimeren kulttuurin trubaduureihin rinnastuva minnelaulu, löytyvähän sen lähimmät säilyneet vastineet Skandinavian ja Islannin *Eddalauluista* ja saagoista, jotka suurelta osin ovat *Nibelungeinlaulua* vanhempaa esikristillistä kirjallisuutta. Laulun lopullinen runoilija varmaankin rakensi pitkälle suulliselle perinteelle ja yhdisteli monenlaisia jo hämäräksi käyneitä vanhoja tarinoita (*alten mæren*), alkaahan hänen laulunsa kuuluisin sanoin: *Uns ist in alten mæren wonders vil geseit...*

Nibelungeinlaulu on säilynyt kuin yksinäisenä jäävuorenhuipun germaanisesta sankaritarustosta, jonka muita rippeitä tunnemme lähinnä Skandinavian ja Islannin muinaiskirjallisuudesta, mutta myös esimerkiksi muinaisanglosaksin tai latinankin kielisinä. *Nibelungeinlaulu* tyytyy vain lyhyesti viittaamaan esimerkiksi Siegfriedin rooliin lohikäärmeen surmaajana, siinä missä pohjoismaisista lähteistä tiedämme vastaavan henkilön Sigurðrin urotöistä enemmän. Myös Dietrich, Hildebrand ja Walther ovat olleet germaanisen maailman suuria sankareita, jotka *Nibelungeinlaulussa* esiintyvät vain sivurooleissa ja joiden seikkailuista saamme lisätietoa muualta, tosin enimmäkseen vain katkelmina. Dietrichin seikkailuista kertovat saksalaiset 1200-luvun runot *Ravennan taistelu* ja *Dietrichin pako* sekä Bergenissä 1200-luvun puolivälissä kirjoitettu *Piðrekrin saaga*. Viimeksi mainitusta laadittiin 1400-luvulla myös ruotsalaisversio *Didrikskrönikan*, josta Ruotsin suurvalta-ajan »gööttiläinen» historiankirjoitus ammensi fantasiaotaan. Fuldan luostarissa säilynyt *Hildebrandinlaulun* käsikirjoitusfragmentti 800-luvulta puolestaan on kaikkein vanhin käsikirjoituksena tuntemamme germaaninen

sankarilaulu ylipäänsä. *Nibelungeinlaulussa* »espanjalaiseksi» mainitun Waltherin tarun taas kertoo kokonaisuudessaan latinankielinen 900-luvun teksti *Waltharius manu fortis*. Sen mukaan Walther olikin akvitanialainen ja hänen Attilan naissalista ryöstämänsä puoliso Hildegund alun perin burgundi; tarun mukaan he hallitsivat Akvitaniaa kolmekymmentä vuotta. Saman tarun melkein yhtä vanha anglosaksinen fragmentti *Waldere* on ilmestynyt editoituna myös suomeksi, ja sen esipuheessa on referoitu Waltherin ja Hildegundin tarua kokonaisuudessaan.

Kautta keskiajan tunnettu mutta välillä jo unholan yöhön vaipunut *Nibelungeinlaulu* löydettiin käsikirjoituksena uudestaan vuonna 1755 ja julkaistiin ensimmäisen kerran painettuna kirjana vuonna 1782. Kansallisromantiikan vuosisadalla 1800-luvulla se korotettiin Saksan kansalliseepokseksi, ja sen pohjalta alkoi syntyä lukemattomia muita taideteoksia kuten runoja, näytelmiä ja romaaneja; maalauksia, veistoksia ja sävellyksiä; elokuvia, sarjakuvia ja tietokonepelejä. Ehkäpä kolme laajimmin vaikuttanutta *Nibelungeinlaulun* uustulkintaa ovat olleet Friedrich Hebbelin kolmeosainen näytelmäversio *Die Nibelungen* (1862), Richard Wagnerin neliosainen oopperasarja *Der Ring des Nibelungen* (kantaesitykset 1869–1876) ja Fritz Langin filmatisointi *Die Nibelungen* (1924). Niin kuin arvata saattaa, on *Nibelungeinlauluun* ja sen käsikirjoituslähteisiin, rinnakkais-teoksiin ja jälkivaikutukseen kohdistunut tieteellinen tutkimustyö ollut Saksassa niin valtavaa, että sen tulokset täyttävät kokonaisia germanistii-kan kirjastoja. Emme edes yritä referoida kaikkea mitä on sanottu.

Nibelungeinlaulu on säilynyt 37 käsikirjoituksessa, joista 36 on saksalaiselta kielialueelta ja yksi Alankomaista. Useimmat käsikirjoituksista ovat vain fragmentteja, eikä niistä yhtäkään voida sanoa teoksen alkuperäisversioksi. Mitään yhtä ja ainutta alkuperäisteosta tuskin oli olemassakaan: tarinat ovat aluksi eläneet suullisina, kunnes niitä on merkitty muistiin eri aikoina ja eri paikoissa hiukan eri muodossa. *Nibelungeinlaulun* käsikirjoitusten suuri lukumäärä kuitenkin osoittaa, ettei se ole säilynyt meille pelkästä sattuman oikusta, vaan se on keskiajalla ollut suosittu ja paljon esitetty teos, jota epäilemättä on pidetty mestarillisenä. Sen kolmea täydellisintä käsikirjoitusta merkitään perinteisesti kirjaimilla A, B ja C:

A = Hohenemsin–Münchenin käsikirjoitus 1200-luvun lopulta; 2316 säkeistöä. Se löydettiin vuonna 1779 Hohenemsin linnankirjastosta, ja nykyisin sitä säilytetään Baijerin valtionkirjastossa Münchenissä.

B = Sankt Gallenin käsikirjoitus 1200-luvun keskivaiheilta; 2376 säkeistöä. Se on vuodesta 1768 asti kuulunut sveitsiläisen Sankt Gallenin entisen luostarikirjaston kokoelmiin.

C = Donaueschingenin käsikirjoitus 1200-luvun alkupuoliskolta; 2439 säkeistöä. Se löydettiin Hohenemsin linnankirjastosta vuonna 1755, ja nykyisin se kuuluu Donaueschingenin hovikirjaston kokoelmiin Baden-Württembergissä.

Käsikirjoitusten välillä on eroavaisuuksia, mutta ne eivät juuri vaikuta tarinan kokonaisuuteen. Käsikirjoitusten pohjalta on muodostettu tietty *Nibelungeinlaulun* 2379 säkeistön mittainen standardiversio, jota tavallisesti luetaan ja jonka mekin olemme suomentaneet. Käsillä oleva käännös ei pyri filologiseen tarkkuuteen, joten emme kommentoi käsikirjoitusten eri versioiden tarjoamia tulkintavaihtoehtoja mitenkään. Rakenteellisesti *Nibelungeinlaulu* jakautuu 39 »seikkailuun» (*Aventiure*), joiden otsikotkin esiintyvät useimmissa käsikirjoituksissa, tosin vaihtelevassa muodossa. Otsikot olemme suomentaneet varsin vapaasti.

Suomennos perustuu kolmeen¹ helposti saatavissa olevaan *Nibelungeinlaulun* tieteelliseen editioon, joiden tekijät ovat germanistit Helmut Brackert (1932–2016), Joachim Heinzle (s. 1945) ja Ursula Schulze (1936–2020). Monia muitakin editioita on olemassa.

1 Brackert, Helmut (toim.): *Das Nibelungenlied. Mittelhochdeutscher Text und Übertragung I–II*. Frankfurt-am-Main: Fischer (1982). – Heinzle, Joachim (toim.): *Das Nibelungenlied und die Klage*. Berliini: Deutscher Klassiker Verlag (2015). – Schulze, Ursula (toim.): *Das Nibelungenlied*. Stuttgart: Reclam (2010).

KÄÄNNÖKSEN PERIAATTEISTA

Saksalaisenkin lukijan – ellei hän ole kielitieteilijä – täytyy tutustua *Nibelungeinlauluun* nykysaksaksi tehtyjen käännösten avulla, ja niistä useimmat ovat proosakäännöksiä. Tietenkin juuri proosakäännöksellä saavutetaan suurin filologinen tarkkuus, mikäli se on käännöksen pää-tavoite. Suomen kieli kuitenkin taipuu ihmeen hyvin moniin muinai-siin runomittoihin (kuten esimerkiksi antiikin heksametriin), ja niinpä myös *Nibelungeinlaulun* mitallinen runosuomennos on ollut perus-teltu. Tämä käännös on siis uudelleenrunoilu, jossa näin ollen on hiuk-kasen käytetty myös taiteellista vapautta.

Nibelungeinlaulun on aikaisemmin runomuodossa suomentanut Toivo Lyy vuonna 1934; esipuheen hänen suomennokseensa kirjoitti Rafael Koskimies. Nyt ilmestyvä uusi suomennos poikkeaa suuresti edellisestä: juuri yksikään säe ei ole samassa muodossa kuin Toivo Lyy:n käännöksessä, joskin joitakin hänen keksimiään näppäriä käännös-ratkaisuja on hyödynnetty. Meidän suomennoksemme noudattaa kaut-taltaan ns. modernia nibelungeinmittaa, joka jäljittelee alkuperäistä ja toimii seuraavasti:

Suomentamamme *Nibelungeinlaulu* koostuu 2379 nelisäkeisestä säkeistöstä, jotka noudattavat alkutekstin mukaista riimikaavaa A A B B (käännöksessä joskus myös A A A A). Kaikki riimit ovat käännöksessä kaksitavuisia, toisinaan myös nelitavuisia. Kunkin säkeen jakaa keskeltä kahtia kesuura. Näin muodostuneissa jambisissa puoli-säkeissä on kaikissa kolme nousua, lukuun ottamatta kunkin säkeis-tön viimeistä puolisäettä, jossa aina on neljä nousua – ikään kuin ylimääräisenä runokanteleen helähdyksenä, joka juuri onkin nibe-lungeinmitan tunnuspiirre. Mistään alkuperäisestä *Nibelungeinlau-lun* melodiasta ei tutkijoilla kuitenkaan ole tietoa. Lukija tai lausuja voi hahmottaa runomitan melkein niin kuin sen säkeistöt muodos-tuisivat kahdeksasta jambisäkeestä, jotka ovat edellä selostetut puoli-säkeet. Suomalaiselle jambille tyypillinen jambinen inversio on tie-tenkin runsaasti käytössä. Allitteraatiota on käytetty paljon, niin kuin alkutekstissäkin.

Toivo Lyy ei noudattanut näin ankaraa mittaa, ja hänen suomenoksestaan löytyy monenlaisia mitallisia epäsäännöllisyyksiä. Mitan ehdottomuus on sen sijaan ollut käsillä olevan uuden käännöksen tavoite. Säännöllinen mitta nostattaa eepin hyökyaallon, joka toivoaksemme tempaa lukijan mukaansa ja voittaa hänet puolelleen. Runoasun jylhää kadenssia voi kuvitella kuin vääjäämättömästi tasa-tahtiin etenevänä satureiden marssirivistönä kimmeltävine varustuksineen. Toivo Lyy käytti toista kielikuvaa: »*Nibelungeinlaulun* loppusoinnut ovat kuin goottilaisen tornin kulmalinjojen koristesakaroita, joiden katkeamaton ketju juoksee tornin huimaavaan korkeuteen.»

Ken lähtee kirjoittamaan $2379 \times 4 = 9516$ säkeen laajuista mitallista riimirunoa, saa pian huomata, kuinka vähän mahdollisia riimipareja monilla tuiki tärkeillä suomen kielen sanoilla on sekä kuinka harmillisen pitkiä monet suomen sanat ovat. Hintana ankaran mitan tuottamista kielellisistä vaikeuksista on ajoittainen etääntyminen alkutekstistä joissakin yksittäisissä säkeissä. Makrotasolla eepoksen tarina on kuitenkin pidetty muuttumattomana.

Filologisista yksityiskohdista kiinnostuneen lukijan on (tietenkin!) tutustuttava alkutekstin tieteellisiin editioihin ja tehtävä johtopäätöksensä niiden avulla. Me emme liiemmin selittele runon yksityiskohtia, vaan olemme supistaneet alaviitteet aivan minimiin.

Oma taitolajinsa on *huumorin* ilmaiseminen käännöksessä, sillä sitäkin alkutekstistä löytyy, usein kätkeytyssä muodossa. Eepoksen miespuoliset sankarit ovat melkoisia tappelupukareita, joiden uhoaminen on yliampuudessaan niin posketonta, että se lienee tajuttu koomiseksi jo 1200-luvulla. Mukana on myös aimo annos ironiaa: muinainen runoilija tarkoittaa päinvastaista kuin sanoo. Löytyy niin ikään sysimustaa hirtehishuumoria, jollaista tapaamme omankin aikamme väkivaltaviitteessä. Runon koominen vire on käännöksessä toisinaan ilmaistu jollakin poikkeuksellisella sananvalinnalla.

Runon perussävy on kuitenkin traaginen. Tiedämme runon ensiriveiltä asti, että vääjäämätön kohtalo kuljettaa runon henkilöitä kohti perikatoa, mistä tapahtumain kulun ennalta tietävä laulaja kylvää viiheitä koko ajan. Laulaja on myös taitavasti punonut joukon ihmiskoh-

taloita »psykologiseksi trilleriksi», jossa toiminnan motiivit paljastuvat vähitellen. Kertojan ääni on tavallaan kohtalon ääni.

EEPOKSEN MAAILMANKUVA

Vaikka *Nibelungeinlaulun* tapahtumien kuviteltu ajankohta on 400-luku, ei runon kirjoittajalla liene ollut niin kaukaisista asioista juuri enempää tietoa kuin meilläkään. Esimerkiksi Attilan (alkutekstissä: Etzel) nimi on haalistunut vain yhdeksi muinaiseksi sankarinimeksi muiden joukossa, emmekä saa juuri mitään tarkempaa tietoa hänen historiallisista sotarekistään. Runo katsoo taaksepäin muinaisuuteen, mutta heijastelee myös oman aikansa eli sydänkeskiajan arvoja ja asenteita. Reininmaa on tuolloin jo kokonaan kristillinen, ja niin on myös runon sielunmaisema, ainakin näennäisesti. Keskeisessä tapahtumapaikassa Wormsissa kohoaa suuri tuomiokirkko eli doomi, joka on olemassa tänäkin päivänä. Kaikki runon päähenkilöt kääpiöitä ja hunneja lukuun ottamatta ovat kristittyjä. Toisin kuin *Edda*-lauluissa germaaniset pakanajumalat ovat jo kuolleet ja unohtuneet: niihin ei viitata sanallakaan. Runon germaanit käyvät ahkerasti kirkossa ja toivottavat toisilleen »Jumalan siunausta» silloinkin kun ovat lähdössä hirmuisiin veritöihin.

Pakanuus kuitenkin elää ikään kuin maanalaisena pohjavirtana ja muistumina menneiltä ajoilta. Arveluttavan pakanallista alkuperää ovat sankari Siegfriedin yliluonnolliset voimat ja kyvyt, sillä hän on kylpenyt lohikäärmeen veressä ja ryöstänyt kääpiöiden aarteen. Runo vihjaa, että hänessä asuu paholainen. Asiat eivät muutenkaan aina ole sitä miltä ne näyttävät, ja runon henkilöiden luonteesta paljastuu loppua kohti yhä epäilyttävämpiä puolia. Heissä ilmenee aluksi jokin sinänsä vähäinen kyseenalainen piirre tai luonnevika, joka sitten vähitellen paisuu tuhoon johtavaksi.

Ensimmäinen vihje siitä, ettei tarinassa kaikki tule päättymään hyvin, on Burgundin nuoren prinsessan Kriemhilden haluttomuus mennä miehelään. Hän näet on niin ihastunut omaan onneensa ja kauneuteensa, ettei halua niitä menettää. Brünhilde puolestaan kadeh-

tii Kriemhilden kauneutta, joka säilyy varttuneellakin iällä. Alusta asti epäilyttäviä hahmoja ovat myös kuningas Gunther, joka lymyilee nais-
salissa sillä aikaa kun toiset käyvät sotaa, tai Tronjen Hagen, joka tosin
sotii urhokkaasti, mutta mulkoilee kanssaihmissiään liiankin synkeästi
ja tarttuu miekkaan liiankin herkästi. Molemmista kehittyi katalia
murhamiehiä. Kaksijakoisuudessaan merkillinen hahmo on myös Vol-
ker, joka toisaalta on herkkä taiteilija (viulisti), toisaalta patologinen
tappaja. He kaikki saavat palkkansa. Häilyvän opportunistista Gunthe-
ria vähän sympaattisempia hahmoja ovat hänen nuoremmat veljensä
Gernot ja Giselher, mutta kohtalo ei säästä heitäkään.

Jumala on olemassa runon todellisuudessa, ja hän on kaikkival-
tias tuomari. Jumalan väkevä käsi pelastaa erään sivuhenkilön: nimet-
tömän kappalaisen, joka on vaarassa hukkuu Tonavaan. Sen sijaan
ketään runon päähenkilöistä Jumala ei auta, vaikka he vetoavat Kaikki-
valtiaan nimeen tuon tuostakin. Jumalan silmissä heissä kaikissa on
jotain vikaa, eikä Jumala armahda, vaan tuhoaa heidät. Runon sivuhen-
kilöinä esiintyy lukuisia piispoja, pappeja ja munkkeja, mutta heidän
sananjulistuksensa ei näytä tekevän minkäänlaista vaikutusta runon
henkilöihin. Erityisen paha Jumalan silmissä näyttää olevan vallas-
naisten ylvästely kirkossa ja sen rappusilla. Ritarismiehet puolestaan
viihtyvät parhaiten turnajaiskentällä jopa kirkonmenojen aikaan, kuten
runon laulaja paheksuen toteaa. Ahkera kirkossakävijä on leskeksi jää-
nyt Kriemhilde, joka näennäisesti suree rakasta miesvainajaansa Sieg-
friediä – mutta runon lopussa paljastuu, että hän pikemminkin himoit-
see miehensä mukana menettämänsä kulta-äärretä.

Hovikulttuurin loistokkaan ulkokuoren takaa paljastuu kateutta ja
vallanhalua, vehkeilyä ja murhanhimoa. Jumalan käskystä »älä tapa»
runon sankarit eivät näytä ikinä kuulleen. Muutamien henkilöiden
paljosta hurskastelusta huolimatta runosta on itse asiassa vaikea löytää
protagonistia, jonka motiivit ja teot olisivat sopusoinnussa sydänkeski-
ajan kristillisen ritari-ihanteen kanssa. Sellainen on lähinnä rajakreivi
Rüdiger, vieraanvarainen ja antelias mies, jonka väkivaltainen kuolema
johtuu hänen halustaan pysyä uskollisena vannomalleen valalle sekä
nuhteettoman ja jalon ritariuden ihanteelle.

Runon kirjoittaja on varmaankin omaksunut aikansa kristillisen sivistyksen – eihän näet muuta sivistyksen lähdeä silloin ollutkaan kuin katolinen kirkko kouluineen ja luostareineen. Mutta mikä kirjailijan suhde kristinuskoon oikeastaan on? Onko *Nibelungeinlaulu* käsitettävä kristilliseksi moraliteetiksi: synnin palkka on kuolema? Vai onko se pikemminkin aikansa tekopyhän hovikulttuurin puolipakanallinen parodia? Asia on kaikkea muuta kuin yksiselitteinen.

Ambivalentti on runossa myös pakanallisen kohtalouskon ja kristillisen kaitselmususkon välinen suhde. Kun Tronjen Hagen tapaa Tona- van rannalla henkilöityneet kohtalottaret, hän saa kuulla ennakoita, kuinka huonosti kaikki tulee päättymään. Hän yrittää uhmakkaasti muuttaa kohtaloaan väkivalloin, muttei pysty siihen, koska Jumala puuttuu peliin. Näyttää siis siltä, että pakanallinen Sallima ja kristillinen Jumala ovat yhdistäneet voimansa runon ihmisten päänmenoksi. Hagen on yli-ihmishahmo, joka ei paljoa piittaa kummastakaan, vaan luottaa viimeiseen asti omiin voimiinsa.

Rauhanomaisissa jaksoissaan epos heijastelee aikansa ihanteellista hovikulttuuria: ruokapöydässä on istuttava siivosti, diplomaatit on otettava kohteliaasti vastaan, ja ylhäisiä naisia on kädestä pitäen autettava laskeutumaan satulasta. Runolla on siis ollut tapakasvatuksellinenkin funktio.

NIBELUNGEINLAULUN MAAT JA KANSAT

Nibelungeinlaulu on eurooppalainen epos, jonka monet tapahtumapaikat löytyvät helposti nykyisenkin Euroopan todelliselta kartalta. Historiallisesti *Nibelungeinlaulu* on, kuten sanottua, kansainvaellusten melskeisiin kadonneen burgundien valtakunnan kirjallinen monumentti. Saman aikakauden kansoista frankit ja anglosaksit näyttelevät yhä suurta roolia maailmanpolitiikassa, kun taas muinaiset burgundit muistamme melkein ainoastaan *Nibelungeinlaulun* ansiosta. Burgundien otaksutun keskuspaikan Wormsin tuhatvuotisen katedraalin rappusilla vietetään nykyisin vuotuista *Nibelungeinlauluun* liittyvää kulttuurijuhlaa, jossa näytellään Kriemhilden ja Brünhilden kohtaaminen ynnä muita runon tapahtumia.

Muita eepoksessa mainittuja nykyisenkin Saksan kaupunkeja ovat Alzey, Mehring (nykyisin Grossmehring), Passau, Plattling, Pforring, Speyer ja Xanten. Itävallan kaupungeista mainitaan Bechelaar = Pöchlarn, Eferding, Enns, Hainburg, Mautern, Melk, Traismauer, Tulln ja Wien. Bratislava on nykyisen Slovakian pääkaupunki, ja lähellä Wieniä sijaitseva Miesenburg on nykyisen Unkarin Moson. »Tikkakorpi» eli Spessart on tammea ja pyökkiä kasvava vuoristometsä Baijerin ja Hessenin rajamailla. Baijerilainen Schwabfeldenin alue on saanut nimensä Schwalb-nimisestä purosta, joka laskee Tonavan sivujokeen Wörnitziin. Wasgenstein/Wasgenwald on Vogeisien vanha nimi.

Nykyisin Ranskaan kuuluvista kaupungeista mainitaan Flanderin tekstiilikaupunki Arras sekä sankari Ortwinin kotikaupunki Metz, jonka omistuksesta Saksa ja Ranska ovat monta kertaa taistelleet. Dietrich Berniläisen kotikaupungiksi voisi luulla Sveitsin Berniä, mutta Bern onkin Italian Veronan germaaninen muinaisnimi. Dietrich Berniläinen on itse asiassa muistuma ostrogoottien kuninkaasta Teoderik Suuresta (454–526), jonka hallituskaupunki Verona oli. Hän kuului amelungien heimoon, josta enemmän kertoo 500-luvun bysanttilainen historioitsija Jordanes teoksessaan *Getica*. *Nibelungeinlaulussa* Dietrich, alias Teoderik, on Attilan ystävä, joka amelungiseurueineen elää maanpakolaisena hunnien hovissa, mutta tällä ei ole todellisuuspohjaa; historiallinen Attila näet kuoli jo vuonna 453 eli vuosi ennen Teoderikin syntymää. Hagenin kotipaikan Tronjen nykyistä vastinetta ei ole pystytty päättämään, joskin monenlaisia teorioita on esitetty.

Pohjoisista valtakunnista runoilijalle tuttuja ovat Tanska ja Norja sekä Islanti eli Jäämaa, jonka pääkaupunki Isenstein kuitenkin on laulajan myyttinen luomus. »Alankomailla» ei tarkoiteta nykyisiä Alankomaita, vaan Reinin alajuoksua; pääkaupunki on Xanten. Muita runossa mainittuja germaanivaltakuntia ovat Baijeri, Hessen, Ostfranken, Saksi, Schwaben ja Thüringen. »Bechelaaria» eli suurin piirtein Traun- ja Traisen-jokien välistä nykyisen Itävallan aluetta rajakreivinä hallitseva Rüdiger on hunnikuningas Attilan vasalli, ihanteellinen germaanitritari, jolle on haeskeltu monenlaisia historiallisia esikuvia. Attilan hallituskaupunki Unkarissa on joko Gran eli Esztergom tai mahdollisesti

Buda. Attilan valtapiiriin kuuluu monia itäisiä kansoja, joista mainitaan petsenegit ja valaakit. Myös Kiovan ruhtinaskunta, Kreikka, Puola ja Venäjä lähettävät joukkoja Attilan armeijaan, jossa siis on vahvasti itäinen leima. Tutun eurooppalaisen maailman ulkopuolella häämöttelee eksoottisia seutuja, joilta tuodaan sellaisia luksustuotteita kuin Arabian kultaa, Intian jalokiviä, Libyan, Marokon ja Niniven silkkiä, mutta myös meille jo tuntemattomiksi käyneiden Azagaukin ja Zazamankin aarteita.

Mutta mitä kansaa oikein ovat *nibelungit*, jotka ovat antaneet runolle nimensä? Nimen alkuperästä on monta teoriaa; usein se on yhdistetty sanaan *Nebel*, 'sumu', joten nibelungit kenties ovat kotoisin pohjolan usvaisilta seuduilta. Nibelungien merkitys itse asiassa vaihtuu kesken runon. Alussa he ovat myyttistä kansaa, johon kuuluu sekä kääpiöitä että jättiläisiä ja joka asustaa vuorten onkaloissa (mahdollisesti Norjassa, joka sekin on Siegfriedin valtapiiriä). Kun nibelungien aarre ryöstetään ja tuodaan Wormsiin, aletaan kuitenkin myös burgundeja nimitää nibelungeiksi. Nimitys siis seuraa aarteen omistajaa – ja niin tuntuu seuraavan myös jonkinlainen kirous. Runo näet vihjaa, että Siegfriedin kääpiö Alberichilta haltuunsa saamat nibelungien taikakalut kuten näkymättömyysviitta (*Tarnkappe*) sekä maahisten takoma miekka Balmung kantavat pahalaisen voimaa. Kääpiöiden aarteeseen kajoaminen kenties oli se alkukatastrofi, joka johti burgundien perikatoon. Turhaan yritti Hagen vapautua kullan kirouksesta upottamalla aarteen pääosan Reiniin, josta jotkut romantikot sitä kaiketi vakavissaan vieläkin haeskelevat.

VAIHTELEVIA TULKINTOJA

Pitäisikö lukijaa varoittaa? *Nibelungeinlaulu* sisältää väkivaltaa, seksiä ja väkivaltaista seksiä. Mitäpä muuta viihdekirjallisuus nimittäin on ikinä ollut? Toisin kuin eräät häveliäämmät kääntäjät olemme häikäilemättä kääntäneet mitä alkutekstissä sanotaan. Veri lentää, päitä katkotaan ja naisia otetaan väkisin. Mahtoiko tällainen »aikuisviihde» olla lapsilta kiellettyä 1200-luvulla?

»Sankarten seikkailuita menneisyys kätkee monta,
urhojen urotöistä tarinaa tavatonta,
niin ilonjuhlain loiston kuin tuskannyyhkyn karun;
kalpojen karkeloista nyt saatte kuulla kumman tarun!»

NIBELUNGEINLAULU on sotaisa, verinen, intohimoinen teos, rakkauden ja kuoleman runoelma. Sen ylivoimainen sankari on näkymättömyysviitan haltija, ritari Siegfried, jonka kuoleman kostamisesta tulee hänen vaimolleen Kriemhildelle kaikkenelevä päämäärä. Keskiäikaisten hovien ja ritaritaisteluiden kuvaukset vievät lukijan toiseen maailmaan.

Nibelungeinlaulun moderni jälkivaikutus kaikilla taiteen aloilla on ollut valtava. Nykyäänkin se kuuluu keskiaika-aiheisten fantasiakirjojen, tv-sarjojen ja pelien ehdottomiin taustavoimiin. Taidokkaan uuden suomennoksen tekijä on Osmo Pekonen.

www.wsoy.fi

81.4

ISBN 978-951-0-49262-8